

Alari Rammo

HIINA TIIBETIS VÕI TIIBET HIINAS

Propagandavõtetest massimeedias

ettekanne Eesti-Tiibeti Kultuuriseltsis 30. novembril 2001. a.

Räägin täna massimeedias tehtavast propagandast Tiibeti-Hiina suhetes ehk kahest vastanduvast käsitlusest, kus ühete meelest on Hiina Tiibetis võõras ja sissetungija ning teisest, kus Tiibet on Hiina lahutamatu osa. Ettekanne põhineb maailma uudisteagentuurides ning mujal ajakirjanduses avaldatud materjalidel.

Ammu ei käi ükski sõda enam ainult põldudel-metsades-mägedes, vaid paljus toimub see ajalehtedes, televiisoriekraanil, internetis, pankades, poodides. Juba New Yorki terrorirünnakut, aga rohkem mitme aasta tagust Lahesõda või endises Jugoslaavias toimunud on propagandaspetsialistid palju analüüsinud ja pidanud meediat väga oluliseks vahendiks poliitiliste eesmärkide saavutamisel.

Sama kehtib selgelt ka Hiina ja Tiibeti suhetes. Üks osa oma nägemuse elluviimisest Tiibeti suhtes on poliitiline ja majanduslik ning ka sõjaline tegevus, millega Hiina on päris edukalt hakkama saanud. Mis aga nii hästi pole välja tulnud, ongi tiibetlaste endi ja ülejäänud maailma veenmine oma ülemvõimuse. Siin on Tiibet palju edukam olnud.

Kummatigi ei tahtnud ma tänast teemat pealkirjastada kui pelgalt Hiina propagandat, kuna uudised, mis meieni jõuavad, ei anna ju tegelikku pilti sellest, kes on milliste sõnumite autoriks ehk mis tegelikult toimub. Mis tuleb teadaolevalt Hiina ametlikelt agentuuridelt, ongi tegelikult ju ametlik, ehkki ei vasta ilmselt sajaprotsendiliselt tõele.

Samas, kuidas saame kindlad olla, et ka Tiibeti allikad tegelikkust adekvaatsemalt kujutavad, on need siis elanikud, turistid, eksiilvalitsus, palverändurid, mingid ühingud või muud institutsioonid. Kui ka Tiibetisse sisse saad, ei pruugi sa seal n-ö päris elu ju üldse näha.

Seega olgu öeldud, et nii väga kui me ka midagi uskuda ei tahaks, ei saa propagandasõjas kumbagi poolt liiga tõsiselt võtta. Ka n-ö Tiibeti asja ajajate huvid ei ole täpselt ühesugused ei maailmas ega isegi Eestis ning sellest arusaamiseks peab rohkem teemas sees olema. Ja see ei tähenda Tiibetis, Hiinas või Indias elamist, vaid arusaamist kogu süsteemist, kus oma poliitiliste ja majanduslike huvidega mängivad rolli ka suured Lääneriigid, mitte dalai-laama ja Hiina peaminister.

Kavatsen välja tuua erinevaid mõtteviise ja fakte selle kohta, kuidas Tiibet ning Hiina mõnd konkreetset teemat käsitlevad. Kes internetist uudiseid loevad, neile ei pruugi siin väga palju uut olla, aga võibolla natuke ülevaatlikuma pildi mu jutt siiski annab. Enamik näiteid pärineb viimasest paarist kuust, kuna see on lihtsalt tänasele lähedane aeg ja omab suuremat uudisväärtust, ent toon välja ka üldiseid tendentse.

Jagan järgneva kolme teemasse - Esiteks Tiibeti poliitiline staatus ning dalai-laama roll ja tema isikuga seonduv, teiseks majandusliku arengu plussid ja miinused ning lõpetuseks

tiibeti kultuuri ja hariduse säilitamise ja hävitamisega seonduvad dilemmad.

Tiibeti poliitiline staatus

Enamlevinuim retoorika kõlab teatavasti nii, et tiibetlaste meelest on nende maa vägivaldselt okupeeritud, Hiina nimetab toimunut aga rahumeelseks vabastamiseks. Kuigi enamasti ei näe Hiina üldse sellist asja nagu "Tiibeti probleem", kuna nende jaoks on Tiibet kogu aeg olnud osa Hiinast. Rahumeelse vabastamise fraas on Hiina jaoks nii võimas ja oluline, et seda kasutatakse vaikumisi täiendina ametlikes materjalides, justkui võiks väidetav sagedase kordamise läbi tõeks saada. See ongi ju tegelikult propaganda eesmärk ja kindlasti mingites Hiinas-Tiibetis sees- või väljaspool asuvates gruppides on seda ka uskuma jäädud.

Kes sattus külastama, siis tänavu enne dalai-laama Eesti-visitit Rahvusraamatukogus üleval olnud fotonäitus lausa kubises sellistest väikestest vihjetest ja ma olen Eesti meediat tundes päris kindel, et suur osa publikust ei tea isegi sellest okupeerimise-vabastamise dilemmast just liiga palju. Ja kui teadmatu läheb sarnast näitust vaatama, võib ta uskudagi, et toimuski pärisorjuse kaotamine ja vallandus ainult suur ja positiivne areng. Hiina esitleb ju Tiibetit enne 1950ndaid aastaid kui tumedat, barbaarset ja feodaalset põrgut, mis ühtäkki sai maailma katuseks, kus kõik areneb... Ning rohkem või vähem samamoodi toimub see kogu maailmas. Mõnes riigis on teadlikkus suurem, mõnes väiksem, sõltuvalt kohalikest ühingutest või Tiibeti kogukondadest.

Näiteks tänavu novembris teatas Hiina materjalidest, kus sätestatakse konkreetsed sammud, mis astutakse Tiibeti moderniseerimiseks ja dalai-laama Hiina-vastase vandenõu ja kliki paljastamiseks. Sellega tähistab Hiina siis Tiibeti rahumeelse vabastamise 50. aastapäeva.

Dalai-laama ütleb kõikjal maailmas iga päev mitmeid kordi, et Tiibetit on rõhutatud ja inimesed pandud kannatama. Hiina aga ütleb, et tiibetlased on päästetud orjaseisusest ja dalai-laama vaid lollitab oma nonsensliku propagandaga maailma, kuna ta lihtsalt ei tea, mis Tiibetis tegelikult toimub.

Novembri alguses New York Timesile antud intervjuus ütles Tiibeti kompartei sekretär Guo Jinlong, et toetus dalai-laamale on drastiliselt kahanenud ja usujuhti peetakse intrigandiks, riigi lõhestajaks ja oportunistiks.

Vaatlejad on isegi öelnud, et toetades USA tegevust Afganistanis ehk Lääneriikide sõda terrorismi vastu, üritab Hiina selle varjus veelgi karmimalt kohelda oma separatistlikke vaenlasi riigi sees nagu nt dalai-laamat toetavaid munki.

Üle maailma saadab dalai-laama visiite võrdselt tuhandete toetajate poolehoiuga kõikvõimalike Hiina-poolsete aktsioonide korraldamine. Alates siis fotonäitustest ja õpetlaste visiidist nagu toimus Eestiski, lõpetades ametlike nootidega väliministeeriumide vahel. Sel nädalal toimunud Portugali visiit ei kulgenud kuidagi erandlikuna – Hiina esitas protesti nii dalai-laama ametliku kui eraviisilise visiidi suhtes.

Hiinat tuleb siin muidugi mõista, kuna dalai-laama räägib ise ja vahetult täpselt seda juttu, mida Hiina meeleliste jõupingutustega tasakaalustada või n-ö heastada üritab. Ja dalai-laamat usutakse rohkem. See tõstatab küsimuse, kellest saab 14nda dalai-laama järel uus Tiibeti juht, diplomaat, suhtekorraldaja, maskott – kuidas seda rolli iganes

tähistada. Aga see on teine teema.

Igatahes teame, et kui praegune dalai-laama peaks surema, nimetab Hiina kindlasti kohe ise uue taaskehastuse, keda ta ise kontrollida saaks ja kellele ta hakkab uute ja uute kampaaniatega toetust otsima. Aga seegi ei ole mingi üllatus, kuna budistlikus hierarhias järgmistel, panchen laamal ja karmapa laamal on mõlemal n-ö mitu kehastust ehk ühed usuvad ühte ja teised teise. Kuigi enamasti saab ümbersünd toimuda siiski vaid ühte kehasse korruga ja teine on paratamatult propaganda, soovmõtlemise vms tulemus. Dalai-laama on küll öelnud, et kui tema uuesti sünnib, siis väljaspool Hiinat ehk Tiibetit. Hiina on aga juba öelnud, et ei aktsepteeri mingit väljastpoolt tulevat usujuhti, kuigi ta ei aktsepteeri dalai-laama institutsiooni praegugi.

Majandusareng

Hiina reklaamib tänases Tiibetis jõukust, rahulolu ja paremat olukorda, kui esiisad kunagi ette kujutasid. Äri edeneb, avatakse supermarketeid, tegeleb börs. Palju sellest on kindlasti tõsi. Kahtlemata on Tiibet viimase 50 aastaga majanduslikult arenenud. Dalai-laama süüdistab Hiinat Tiibeti arengu peatamises või vähemalt selle takistamises.

Järgneval viiel aastal plaanib Hiina nelja hiigelsuurt projekti, mis peaks tasakaalustama Tiibeti vajadused vee, elektri, mineraalide ja inimressursside järele. Nendeks on suure veetrassi rajamine, 4200 km pikkuse ida-lääne gaasijuhtme ehitus ja ka elektriliinide vedamine läänest itta. Samuti kaks ambitsioonikat raudteeprojekti – 1100 ja 1700 kilomeetrised lõigud ning mitme uue lennujaama rajamine. Hiina plaanib Lhasasse investeringute toomiseks erimajandustsooni kehtestamist, kus oleks tavapärasest madalamad maksumäärad. 21 aastat tagasi Hiina poolt Hong-Kongi juures asutatud vabamajanduspiirkond oli Hiina väitel edukas, kuid seal kasvas kuritegevus ja prostitutsioon.

Samuti kaasnevad kogu selle raha ja arenguga ka immigrandid, kellele ehitatakse uusi linnu, luuakse töökohti jne. Nt on viimase kümne aastaga Tiibetisse ehitatud vähemalt 120 linna. Iseseisvuse pooldajad väidavad, et see ähvardab hävitada Tiibeti traditsioonilise kultuuri. Samuti on juba praegu Lhasas tiibetlased vähemuses.

Hiina jälle väidab, et 93% riigi 2,6 miljonist elanikust on etniliselt tiibetlased. Neile on kriitikutel taas vastus olemas, et statistika jätab välja suure hulga registreerimata immigrante ning sõjaväelasi. Ja loomulikult suureneb uute transpordivõimalustega nagu raudtee migratsioon veelgi. Hiina invasiooni läbi elu kaotanud tiibetlaste arvu hinnatakse 1,2 miljonile. Koloniseerimise käigus on Hiinast tänaseks Tiibetisse elama asunud erinevatel andmetel umbes pool miljonit inimest.

Skeptikud kahtlevad, mida nii kõrges ja väikese turuga kohas nagu Lhasa üldse arendada saab. Hiina ütleb aga, et lisaks majanduslikule õitsengule toob see sotsiaalse harmoonia, just nagu oleks võimalik meelsust ära osta. Analüütikute meelest on n-ö majanduslik edu tegelikult Hiina võimalus siduda Tiibet endaga veelgi rohkem läbi toetuste ja investeringute, tekitades nii sõltuvuse emamaast. Väliseksperdid on pidanud neid plaane seega nii majanduslikult kui poliitiliselt ebarealistlikeks.

Haridus ja kultuur

Ennist mainitud Rahvusraamatukogus Hiina saatkonna poolt kokku pandud näitusel

räägiti Tiibeti rikkast ja mitmekülgsest vaimsest ning kultuurielust. Tegelikkus on tõenäoliselt taas märksa karmim.

Praeguse parteisekretäri liin olevat eelkäijatest siiski leebem – eelmine sekretär võttis nt ette kampaania lõpetamiseks budistlikud praktikad parteiliikmete, riigiametnike ja isegi nende sugulaste seas. Siiski pooldavat ka praegune sekretär parteiliikmete seas religioosete praktikate lõpetamist, kuna ateism kuulub kommunismi juurde. Diskrimineerimiseks kõrge Hiina ametnik seda ei pea.

Ametlikult toetab valitsus usuvabadust, kuid kloostreid hoitakse kindlalt lõa otsas, limiteerides munkade arvu, arreteerides protestijad ja eriti need, keda võiks kahtlustada dalai-laama toetamises. Valitsus on aidanud küll üles ehitada mitmeid kloostreid, mis hävitati Mao kultuurirevolutsiooni käigus, väidetavalt on sellele kulutatud viimasel 25 aastal Eesti rahas sadu miljoneid.

Uudiseid kloostrite ja kogukondade hävitamisest tuleb aga tegelikult tänaseni, viimased vaid paar nädalat tagasi. Ja see ei ole siis lihtsalt kujude äraviimine või tankade maharebimine, vaid hoonete füüsiline lõhkumine ja inimeste väljaajamine oma elupaikadest. Ja kõigepealt lastakse elanikel lõhkumistöö ise ära teha. Kui nad keelduvad, teevad seda sõdurid.

Samuti sunnitakse munki või nunnasid avaldama aeg-ajalt oma toetust valitsusele ja seda muidugi avalikult, propaganda huvides.

Tiibeti rahvusliku sümbolika või dalai-laama piltide eksponeerimise ja lausa omamise eest saavad karistada nii kohalikud kui ka turistid. Üks uudis sellisest intsidendist leidis aset veidi üle kuu aja tagasi. Varem on lausa tiibetlaste kodusid läbi otsitud. Miks Hiina seda teeb? Nad ise ütlevad, et stabiilsuse nimel, riigi julgeoleku kaalutlustel ja eksijaid karistatakse kriminaalkorras.

Kasvab hiinakeelse hariduse osakaal ja hiinlastest õpetajate arv on suurem kohalikest. Nii on ka näiteks giidide või reisisaatjatega. Tiibetlased ei saa nendes ametites lihtsalt tööd. Hiina ütleb selle kohta aga, et õpetajad tuuakse väljast eesmärgiga hariduse taset tõsta. Näitena tuuakse kirjaoskamatus taseme langus 10 aastaga 45%lt 32le.

Vaikselt kaduva kultuuri kõrval on ka teine või õigemini esimese erivorm, mida saab ideaalselt kasutada jällegi poliitiliseks propagandaks. Kui Hiinal ei õnnestunud poliitikute abil maailma oma tegude õigsuses veenda, võeti appi usaldusväärsemad vahendid, kuhu oma sõnum ära peita – taidlejad, akadeemikud ja muu säärane. Meie tunneme seda erinevate vahetusprogrammide nime all – kultuurivahetus, vahetusüliõpilased, teadusrahad jne. Õpetlasi, turiste ja ajakirjanikke kutsutakse Tiibetisse tegelikku olukorda vaatama, ja Hiinast saadetakse erinevaid gruppe ja inimesi oma sõnumitega üle maailma. Siin tuleb muidugi märkida, et Tiibetis on raske liikuda ilma ametlike saatjateta ega kõrvale astuda kindlaksmääratud rajalt ja vaadata asju, mida võimud ei taha näidata. Ning saatjad võivad olla ka varjatud, mitte giidid või korraalvurid.

Mitte kindlasti kõik, aga mingi osa kultuurivahetustest kannab endas rohkem või vähem poliitilisi ideid, mida oleme kogenud ka Eestis. Mõnes mõttes on see paratamatus, kuna isegi siinsamas ülikoolis ei saa tiibeti keelki õpetada ilma taustu avamata. Oluline on aga ära tunda, milline munkade ansambel on traditsiooniline folkloor, milline võitluskunstide demonstreerija lihtsalt mungarüüs võimlemiskool; kas fotonäitus on kunstilise või

otseselt poliitilise eesmärgiga või kas mõne raamatu tiibeti nimega autor on emigreerinud laama või lihtsalt Hiina palgale läinud kirjanik või ametnik.

Suve alguses Eestis käinud Hiina tibetoloogid naerdi siin õnneks välja, kuna poliitiline sõnum oligi peamine, mis neil kommunistliku partei teenritel meile tuua oli.

Kultuuri alla mahub veel ka tänapäevane popkultuuritoodang, mis mõjutab sõnumeid tegelikkusest eelkõige raha teenimise eesmärgist lähtudes. Mõtlen siin sõnumeid ja viise, kuidas massipublikule Tiibeti teemat serveeritakse. On see siis Hollywoodi film, popmuusika, näitus, teater. Neis ei pruugi kajastuda ei Hiina ega Tiibeti eksiilvalitsuse seisukohad, paremini müüdavuse nimel moondatakse nendeski sõnumeid isetahtsi.

Et Tiibeti ja Hiina huvide eest võitleb tegelikult niisiis kümneid oma subjektiivsete ja lahknevate huvidega institutsioone, siis on naiivne lootagi, et saaks rääkida ühisest "Tiibeti asja ajamisest" ning sõnumeid kuidagi koordineerida ja väidetavale rahvavabariigi propagandale vastu saada. Tegelikult on propagandiste teisigi, nagu näiteks Lääne nurin inimõiguste rikkumise üle võib olla põhjustatud hoopis majanduslikest huvidest ühes või teises piirkonnas ning ka vastupidi – Hiina võib oma suure turu ja maavaradega mingeid gruppe ka vaikima panna. Näiteks sai Peking 2008. aasta olümpiamängud, kuigi protestijad leidsid, et sellega tunnistab Lääs inimõiguste rikkumist.

Meie ei saa siin Eestis eriti muud teha, kui hoolitseda selle eest, et meie Tiibetist ja budismist huvitatud või siis laiem hulk publikust saavutaks mingigi teadlikkuse taseme kui mitte tegelikust olukorrast, siis vähemalt sellest, mida kõike mõistetakse üldse "Tiibeti probleemi" all ja mida sel teemal räägitakse. Seda ma tänase ettekandega natuke ka üritasin.